

PODMÍNKY ČESKÉ FILMOVÉ PRODUKCE

Za řeči o filmové tvorbě bývá — k lítosti vzdělanců — někdy zdůrazňována její složka obchodní či průmyslová či opět technická. Jindy se snad klade větší důraz na věci umělecké, ale tu se opět bouří obchodníci a všichni, kdo mají zájem na tom, aby se řečená výroba za dnešních špatných časů držela nad vodou. Vžilo se tedy mínění, že jedna stránka filmové výroby překáží stránce druhé a ti, kdo shrnují všechny její otázky v jediný kontext, jsou v menšině. Tak se lidé obchodní dostali do opozice proti lidem vyznání uměleckého. Odtud snad vzniká zábavná a účelná výměna názorů, ale Společnost (která mi uložila, abych přečetl několik úvodních poznámek) nechce podobné diskuse oživovati. Řečená Společnost má na mysli momenty jednotící a jde jí především o to, aby síly zúčastněné na filmové tvorbě byly koordinovány veřejným zájmem. Nechce tedy prohlubovat polemiky, ale současně se nemůže zřítci soudů, které by nazývaly věci pravým jménem.

Film rostl po léta na okraji kulturní oblasti a z vlastních prostředků a vlastní prací se stal důležitou složkou hospodářskou. V ohledu uměleckém je možno jeho snahy označit za více či méně šťastnou improvizaci, neboť výrazové prvky, k nimž se tu a tam dospělo, nebyly normalizovány. Tak bylo velmi často potřebí začínat od počátku a vždy na vlastní pěst. Nicméně — díky svým přednostem i chybám — zmocnil se film nesmírného vlivu na obecnost. Tehdy se k němu obrátila pozornost veřejné správy, ale kulturní obec ještě váhala. Vývoj filmu šel tedy mimo ni. Dnes pak není nutno dokládát skutečnost, že česká filmová produkce v mnohých ohledech nedosahuje výše průměru, který je běžný v jiných oborech tvorby.

Na otázku, proč tato disproporce trvá, je možno uvést — mimo již řečenou osamocenost filmových pracovníků — různé důvody a různé závislosti.

Obchodníci, kteří stojí v popředí českého filmu, hledí si, jak se samo sebou rozumí, především výdělku a jistoty. Vedeni touto snahou snadno si tedy odhadli, že uvnitř malého kontextu československého nesmí jejich rozmach přesahovat: 1. láci a 2. vládnoucí vkus. Kdyby snad některý filmový podnikatel jednal jinak, zvětšilo by se jeho riziko, a tu nemá zajisté nikdo práva, aby požadoval podobné hrdinství.

Filmová výroba směřuje tedy vždy rovnou cestou k nej-lacinějšímu úspěchu. Toto tvrzení je možno přijímat doslova i ve smyslu přeneseném, neboť záměrná vulgárnost a co nejmenší náklad je prvou zásadou filmového podnikání.

Aby bylo pravidlo potvrzeno výminkou, odhodlali se tu a tam někteří výrobci porušiti tento zákon aspoň pokud jde o peníze a natočili film za všech předpokladů, kterých se dostává filmu německému či francouzskému. Nespěchali s prací, sáhli hluboko do kapsy, získali cizí řemeslníky i znamenité umělce, ale nakonec se přece jen ukázalo, že ani práce jednotlivců ani peníze nemohou povýšit dílo do řady umělecké. Pokud jde o pokladnu, provázal prý toto počínání rovněž neúspěch, neboť vkus mezinárodního obecenstva (o něž se filmy ucházely) je méně snadno vypočitatelný než vkus našich městeček a vísek. Těmito pokusy byl úzus stabilizován a pozornost filmařů obrácena trvale k trhu domácímu a k láci.

Bylo řečeno, že vedle zásady nízkých nákladů je druhým pravidlem českému filmu vulgárnost. I v tomto ohledu se dály pokusy o průlom, ale filmový dějepis nezaznamenal, že by podobné snahy byly soustavné a měly trvalejší vliv.

Náš film tedy zůstal vulgární — nebo jak se říká — lidový a levný.

Uvádíme-li tvrzení o láci a lidovosti, je to jen proto, abychom se mohli věci blíže obírat. Nejsou to naše myšlenky, ba zdá se nám, že se v nich netají zrníčka pravdy. Vkus vládnoucí ve většině našich filmů odpovídá především zálibám lidí, kteří rozhodují o filmových věcech. Ti naslouchají hlasům svého nitra usuzujícíce, že to, co se líbí jim, bude tím spíše uchvacovati prosté obecenstvo.

Nemáme práva se domnívat, že filmoví kapitáni postrádají přitom dobré vůle, jsou však tak přesvědčenými vyznavači kýčů, že se jejich díla blíží spíše internacionální produkci druhého řádu než lidovému vkusu. Možná, že bychom při

podrobném studiu nenašli na českých filmech — mimo lokality a svéráznou češtinu — mnoho národních znaků.

To se týkalo teze o lidovosti filmu, pokud pak jde o jeho láci, chceme uvést, že důvěra v podobná tvrzení se udržuje jen mezi akcionáři filmového ateliéru. Podle podnikatelských výpočtů a podle jiných odhadů byly a jsou výrobní náklady velmi vysoké. Před několika lety stál filmovací den v ateliéru něco kolem 35 tisíců a dnes prý klesla tato částka na 15 tisíc.

Vzdálenost uvedených čísel se nedá vysvětliti ani úspornější prací ani menším opotřebením ateliérových zařízení ani tak pronikavým snížením mezd.

Tu nezbyvá než tvrditi, že nájemné bylo příliš vysoké.

Ale tato skutečnost trvá. Se snížením nákladu klesla totiž i možnost prodeje a tou měrou byla stlačena celá částka věnovaná na pořízení filmu. Jestliže tedy bylo sníženo nájemné, byly současně sníženy i náklady ostatní a uvnitř celkového rozpočtu zůstal týž poměr. Peněz obrácený na vydání s ateliérem je tedy stále dominantou, která tísní filmovou práci. Představme si věc takto:

Hranice celkového možného nákladu na film je opravdu nízká a výrobce musí šetřit, kde se jen dá. V ohledu úlev bývá ateliér věru nezdolný, a tak výrobce a všichni (kdo mají na věci zájem) mohou něco získat jen tehdy, urazí-li svůj film za čas co nejkratší.

Kolem kamery vládne pak závodní tempo a mnohdy se improvizuje ostošest. Rychlost, s níž se řeší (či jen obcházejí) dané úkoly, kvalifikuje pak pracovníky a je nejlepším doporučením pro nové angažmá.

Tak jsou v ateliéru všichni pod tlakem peněz. Kdežpak je umění, kdežpak je jaká záměrnost účinu, když se filmaři téměř vždy musí spokojiti zjištěním, že negativ, který natočili, je jen po fotografické stránce nezávadný.

Na jiného není čas, neboť dříve než bývá věc promítnuta, je nutno strhnout stavby, v nichž se filmovalo, a budovat nová scénická prostředí.

Rozumí se, že tento způsob práce vylučuje téměř naprosto možnost korektur, rozumí se, že při něm uniká kontext a že konečný výsledek závisí na řadě náhod. Čeští herci a filmoví pracovníci, kteří v těchto honičkách se ctí obstáli, zasluhují zajisté podivu.

Poznámka o drahotě či láci filmu nebyla by úplná, kdybychom se nezmnili o zásahu a státním opatření, které směřují k finanční podpoře filmové výroby.

Mimo zemědělské pokusnictví netěší se žádný obor pozornosti vyjádřené penízem tak velikým.

Věc je skvělá!

Filmový ateliér byl vybudován za státní pomoci, výrobcům se dostává příspěvku, filmový obchod se reguloval, a když byl opět uvolněn, stouply částky vyměřené k podporování domácí výroby. Dnes skýtá stát filmům (které mu byly označeny) vedle příspěvku a půjčky ještě záruku tak vysokou, že podnikatel doslova pranic neriskuje.

Bylo vypočítáno, že se třikrát sto tisíci je možno natočit film v ceně osmkrát sto tisíců.

Za tohoto blaženého stavu je přímo ohromující, že při prodeji filmu plynou do pokladny podnikatelovy peníze v první řadě a že záruka trvá až do chvíle, kdy je celý náklad kryt.

Za druhé. Regulace filmového obchodu, to prakticky jest zákaz dovozu amerického filmu, přivodil stav, za něhož jsme byli zaplavováni zbožím s ideologií velmi pochybnou. V tomto období byl náš filmový obchod přiveden v těsnou závislost na věcech německých. Dnes je již objektivně zjištěno, že tehdejší praxe byla neblahá, ale přece jen se dějí pokusy, aby se vrátila.

Další námitky směřují proti hospodaření s částkami, které stát uvolňuje k podporování výroby. Tyto peníze odvrátily snad ve filmovém oboru nezaměstnanost, ale pramálo přispěly k povznesení filmové tvorby. Před časem byly rozděleny téměř napořád, dnes se jimi nakládá šetrněji, ale přece jen bývají ve valné většině inkasovány spíše jako úspora podnikatelova než jako peníz, který by se měl obrátit k zdokonalení díla.

Mimoto, co jsme již vypočetli, byla péče veřejné správy o film vyjádřena zřízením studia a poradního sboru.

V této řadě je experimentální ústav filmový věc nesmírně cenná, ale vyskytuje se dosti kritiků, kteří uvádějí, že funkce řečeného ústavu byla nalomena jeho včleněním do kontextu merkantilního ateliéru. Studiu se nedostalo prostředků, aby mohlo pracovat samostatně a soustavně.

O poradním sboru praví nespokojené hlasy, že je neúplný. Mimo zástupce úřadu jsou tu opět průmysloví kapitáni, pod-

nikatelé, tvůrčové hospodářských hodnot a lidé živnostenští. Filmové kritice bylo však odepřeno hlasovací právo a obec umělecká nebyla k spolupráci ani vyzvána. Podle struktury sboru se zdá, že otázky dramaturgické a otázky směřující k jevištní realizaci nepadají při jeho jednání v úvahu. Tomu ovšem tak není. Sbor do podobných otázek zasahuje. Vždyť mu byl přímo svěřen úřad lektorský a dramaturgický, vždyť sbor rozhoduje o filmových textech a označuje ty, jimž má být přiznána podpora.

Možná, že je tato práce sboru záslužnější, než si dovedeme představit, ale při dělbě práce, která se vžila, nebude kulturní veřejnost asi spokojena dříve, dokud se sbor nedoplní o lidi, kteří provozují umění a kritiku soustavně. Nebude spokojena, dokud tam ve správném poměru nezasednou zástupcové všech složek filmové tvorby.

Ve spojitosti s poradním sborem bylo by se možno dotknouti cenzurní praxe, ale zmínili jsme se již o požadavcích a je čas na formulaci návrhů.

Již na počátku bylo řečeno, že Společnost, která si vás dovolila pozvat (abyste prohloubili její pracovní program), nemá zájmu na polemikách a že si živě přeje, aby všechny složky filmové tvorby byly koordinovány obecným zájmem vývojevým. Nechce tvořit skupinu intelektuálů, která by stála proti skupině průmyslové či obchodní, nemá v záloze filmaře, kteří by chtěli vytlačit z práce filmaře dnes zaměstnané, ale jde jí o plán, jak hospodařit hodnotami, které jsou již vybudovány, jde jí o vývoj, který chce usnadňovat, jde jí o poslání společenské, kulturní a výchovné. Jsme přesvědčeni, že dnes je již ve filmové oblasti dost předpokladů pro zdárnou práci. Máme dobře zařízené ateliéry, naše laboratoře se mohou odvážit evropské konkurence, naši operatéri prosluli, máme několik schopných a školených režisérů i herců, náš stát podporuje film neslýchanou měrou a obecnost i místa nejautoritativnější vyjadřují o film svůj zájem.

Jestliže tyto hodnoty doposud nepřetvořily filmovou práci, jestliže jednotlivé úspěchy nevešly v soustavné dílo, je to snad proto, že nebyly organizovány, protože nesměřovaly k systému, protože se film (vinou vlastní i vinou kulturní obce) pohyboval mimo kontext metod, ať již myslíme na věci umělecké či hospodářské či jiné.

Ó tyto věci teď běží. Společnost, která se má dnešního dne ustavit, chce být prostředníkem a chce pracovat k tomu konci, aby filmový svět byl prostoupen snahami, které probíhají v ostatních pracovních řadách. Společnost zve k práci učence, autory a tvůrčí lidi ze všech pracovních úseků, neboť film se dotýká věcí nejrůznějších: Ať měříme možné bohatství jeho témat nebo bohatství jeho výrazu nebo bohatství jeho obecnstva — jeví se nám jako malý vesmír.

Má-li se přiložit ruka k dílu, je ovšem nutno zúžit tuto širokou rozlohu v konkrétní úkoly. — Začněme tím, co je nasnadě.

Společnost, které by se podařilo sdružit lidi, jimž práce v jiných oborech propůjčuje určitý význam, mohla by zasahovat do věcí filmových především obecně. Tím je míněno, že by obhajovala vývojové principy ve filmové tvorbě a že by se starala, aby film i vzhledem k obecnstvu působil ve smyslu progresivních tendencí.

Vedle tohoto poslání z nejdůležitějších vyjadřovali by se členové Společnosti případ od případu k věcem, jež se dotýkají jejich odborného zájmu. To jest lingvisté k filmové řeči atd.

Ve vlastní disciplíně filmové chce Společnost působit především k tomu, aby se ustálila norma, tedy jakási filmová řeč sdělná či lépe reportážní. Společnost pociťuje, že je nezbytné, aby rozptýlená zkušenost byla shrnuta v řád, aby se ustálila pravidla pracovní, pravidla sledu obrazového, pravidla střihu atd.

Tato práce ovšem není a nebude umělecká, ale tvoří pro umění základnu. Z toho důvodu má Společnost v úmyslu obrátit pozornost ke krátkým filmům propagačním a k dodatkům. Chce soustředit řadu scenáristických plánů, textů i pracovníků a započítí zde svou činnost. Je vedena nadějí, že na tomto opomíjeném poli bude její práce přijata, ale současně si uvědomuje dobré právo svou účast v tomto díle prosazovat.

Pokud jde o umění, chce Společnost připravovat texty filmových dramát, chce pohnout k práci význačné autory, chce se zabývat kritikou, chce být prostředníkem mezi podnikateli, umělci a poradním sborem a úhrnem chce uplatňovat hlediska umělecká.

Dalších slibů se Společnost zdržuje. Nezná zaklínadla ani klíče, jímž se umělecká oblast otvírá, a nevěří, že by se dal vydebatovat nebo zorganizovat. Umělecké dílo, jež si každý z nás představuje pravděpodobně jinak, má však předpoklady, které lze vybudovat bez domýšlivosti. Je to znalost filmové techniky, řemesel a nauk, jež se k filmu odnášejí. V tom smyslu chce Společnost s vaší pomocí působit, aby lidem, jejichž zájem něco slibuje, byl dovolen přístup do ateliérů a do laboratoří. V tom smyslu chce Společnost s vaší pomocí publikovat teoretické práce, pořádat přednášky a kurzy a promítat význačná díla. V tom smyslu chce Společnost konečně pracovat se studiem, s oběma organizacemi kinoamatérskými i s organizací českých a německých divadelních pracovníků.